

VRIJWILLIGERSWERK DOOR VLUCHTELINGEN

**RAPPORT VAN HET ONDERZOEK NAAR STIMULANSEN EN DREPELS BIJ
VRIJWILLIGERSWERK DOOR VLUCHTELINGEN**

Vakgroep Sociologie

Universiteit Gent

Januari 2018

AUTEURS

Elke Cottenie, student Master Sociologie, Universiteit Gent

Aspet Khachatryan, student Master Sociologie, Universiteit Gent

Vicky Pettens, student Master Sociologie, Universiteit Gent

Dit rapport is tot stand gekomen in het kader van het vak 'Werkcollege: Actuele thema's uit de politieke sociologie' in de Master Sociologie van de Universiteit Gent, academiejaar 2017-2018. Dit werkcollege is een onderdeel van de ervaringsgerichte onderwijsvorm van Community Service Learning die gebeurd is onder begeleiding van Prof. Lesley Hustinx en assistent Rachel Waerniers (www.ugent.be/communityservicelearning; lesley.hustinx@ugent.be). De masterstudenten Elke Cottenie, Aspet Khachatryan en Vicky Pettens participeerden bij het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk vzw. Dit rapport is het resultaat van deze samenwerking.

INHOUDSOPGAVE

1. <i>INLEIDING EN ONDERZOEKSVRAAG</i>	2
2. <i>LITERATUURSTUDIE</i>	4
VLUCHTELING	4
VRIJWILLIGER	5
DREMPELS	6
STIMULANSEN	7
CONCEPTUEEL KADER	7
3. <i>METHODIEK</i>	8
4. <i>RESULTATEN</i>	10
VRIJWILLIGERSWERK ALS 'ANDEREN HELPEN'	11
VRIJWILLIGERSWERK OM NEDERLANDS TE LEREN	12
VRIJWILLIGERSWERK OM MENSEN TE LEREN KENNEN	12
VRIJWILLIGERSWERK EN DE PAPIERHANDEL	13
VRIJWILLIGERSWERK VOOR ECONOMISCHE OPPORTUNITEITEN IS BEPERKT	13
INCLUSIE ALS FINALITEIT	14
5. <i>EINDCONCLUSIES EN AANBEVELINGEN</i>	14
VRIJWILLIGERSWERK	15
MENSELIJK KAPITAAL	16
SOCIAAL KAPITAAL	16
ECONOMISCHE OPPORTUNITEIT	17
INCLUSIE	17
6. <i>BEPERKINGEN</i>	17
7. <i>REFERENTIES</i>	19
Ruts, K. (2018). Wat is het verschil tussen inclusie, integratie, segregatie en uitsluiting? Geraadpleegd via https://www.gripvzw.be/nl/artikel/157/wat-is-het-verschil-tussen-inclusie-integratie-segregatie-en-uitsluiting	20

1. INLEIDING EN ONDERZOEKSVRAAG

Heel wat onderzoek heeft aangetoond dat vrijwilligerswerk veel voordelen heeft, zowel voor het individu dat vrijwilligerswerk doet als voor de gemeenschap (Benenson & Stagg, 2016; Borgonovi, 2008; Wilson & Musick, 1997). In de wetenschappelijke literatuur worden die voordelen voor het individu onder andere gesitueerd in een arbeidscontext. Zo zou vrijwilligerswerk een goed middel zijn om mensen (terug) 'rijp' te maken voor de arbeidsmarkt (Geets, 2006). De vrijwilliger krijgt de opportuniteit om activiteiten binnen een werkcontext te doen: rekening houden met specifieke werkuren, verantwoordelijkheden dragen, met anderen samenwerken, enz. (Geets, 2006). Op die manier worden niet alleen arbeidsattitudes versterkt maar kunnen ook bepaalde beroepsvaardigheden onderhouden worden die bij een lange inactiviteit verloren kunnen gaan. Ook het uitbouwen van een eigen sociaal netwerk wordt dikwijls gekaderd binnen een arbeidscontext omdat een netwerk de kans kan verhogen om een baan te vinden. Sommige vacatures worden op de arbeidsmarkt immers 'via-via' ingevuld (Bekkers, 2004; Geets, 2006). Maar het uitbouwen van een netwerk via vrijwilligerswerk, kan ook een sociale dimensie hebben zoals vrienden maken of 'sociale erkenning' krijgen voor inzet. Zo blijken vrijwilligers een veel groter netwerk van sociale relaties te hebben dan niet-vrijwilligers (Bekkers, 2004; Geets, 2006). Tenslotte zou vrijwilligerswerk zelfs goed zijn voor de gezondheid (Thoits & Hewitt 2001, in Benenson & Stagg, 2016; Grimm, Spring & Dietz, 2007).

Studies in de Belgische context onderschrijven dat het vrijwilligerswerk een belangrijke plaats heeft in onze maatschappij, zowel vanuit een maatschappelijk als vanuit een economisch perspectief (Breda & Govaerts, 1994; Rommel et al. 1997 in Hustinx et al., 2015). Nochtans doet niet iedereen aan vrijwilligerswerk. Bepaalde bevolkingsgroepen ervaren meer drempels dan andere. In de recente studie van de Koning Boudewijnstichting wordt het sociaal-demografisch profiel van de vrijwilliger in België geschetst en daaruit blijkt dat naar opleiding, sociaal-economische situatie, burgerlijke staat en gezinssituatie de volgende groepen minder worden bereikt: lager opgeleiden, huisvrouwen en huismannen, wie arbeidsongeschikt is, werklozen, en weduwnaars en weduwen (Hustinx et al., 2015).

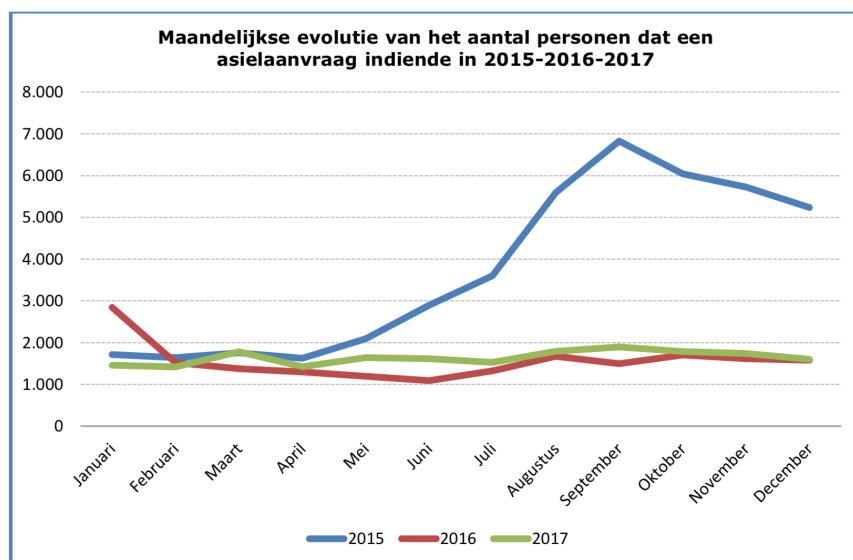
Voorts stelt men dat er geen verschil is in de participatie tussen mannen en vrouwen. Wat de leeftijd betreft, is er een lichte toename van het aantal vrijwilligers, met een piek tussen de 40 en 49 jaar, waarna het aantal vrijwilligers weer afneemt (Hustinx et al., 2015). Het is vooral de hooggeschoolde en economisch actieve bevolking die aan vrijwilligerswerk doet. Laaggeschoolden, mensen in een economisch zwakkere positie en etnisch-culturele minderheden vrijwilligen veel minder (Hustinx, 2017). Hieruit volgt meer algemeen beschouwd dat er een inkomenskloof met betrekking tot de participatie bestaat (Benenson & Stagg, 2016).

De focus van het wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot drempels om aan vrijwilligerswerk te doen, is eerder gericht op de sociaal-economische situatie van het individu die vooral samenhangt met zijn of haar opleiding. De maatschappelijk kwetsbare groep van de vluchteling als vrijwilliger lijkt daarbij onderbelicht. Nochtans is dit een niet onbelangrijke groep in onze maatschappij. De humanitaire en politieke crisis in de landen van het Midden-Oosten, Azië en Afrika leidde in 2015 tot een grote instroom van asielzoekers in België.

Uit de asielstatistieken 2017 van Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS) blijkt dat er in 2017 in totaal 19.688 asielaanvragen werden ingediend. Alhoewel er in 2015 in totaal 44.760 aanvragen werden geregistreerd, blijft het aantal anno 2017 nog steeds aanzienlijk. In 2017 kregen er 13.833 aanvragen een positief gevolg, hetzij een erkenning als vluchtelingenstatus (13.833), hetzij een toekenning tot subsidiaire

beschermingsstatus¹ (Asielstatistieken, overzicht 2017, 9 januari 2018). Er kan niet voorbijgegaan worden aan het maatschappelijk belang van deze kwetsbare doelgroep in onze samenleving. Figuur 1 geeft een overzicht per maand weer van het aantal asielaanvragen van 2015, 2016 en 2017.

Figuur 1: Maandelijks evolutie van het aantal personen dat een asielaanvraag ingediend heeft in 2015-2016-2017 in België (Bron: Asielstatistieken, overzicht 2017, 9 januari 2018)

Wat het land van herkomst betreft, zijn de meeste asielaanvragen afkomstig van Syrië (3.981), gevolgd Afghanistan (1.582) en Irak (1.357). Tabel 1 geeft een overzicht weer van de top 10 herkomstlanden volgens het aantal personen dat een asielaanvraag ingediend heeft in 2017 (Asielstatistieken, overzicht 2017, 9 januari 2018).

Tabel 1: top 10 herkomstlanden volgens het aantal personen dat een asielaanvraag ingediend heeft in 2017 (Bron: Asielstatistieken, overzicht 2017, 9 januari 2018)

Top 10 herkomstlanden volgens het aantal personen dat een asielaanvraag indiende in 2017				
	Land van herkomst	Totaal aantal asielaanvragen	Enkelvoudige asielaanvragen	Meervoudige asielaanvragen
1	Syrië	3.981	3.823	158
2	Afghanistan	1.582	997	585
3	Irak	1.357	601	756
4	Guinee	901	752	149
5	Albanië	882	670	212
6	Palestina	847	817	30
7	Congo (DRC)	791	667	124
8	Rusland	703	391	312
9	Eritrea	699	667	32
10	Turkije	535	464	71
	Andere landen	7.410	5.524	1.886
	Totaal 2017	19.688	15.373	4.315

¹ Er werden in 2017 in totaal 26.623 beslissingen genomen; een aantal van deze beslissingen betreffen aanvragen die ingediend werden vòòr 2017.

Binnen het Werkcollege Politieke Sociologie van de masteropleiding Sociologie werd er via de innovatieve leermethodiek Community Service Learning (CSL)², op vraag van en in samenwerking met het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk vzw (VSVw) een verkennend kwalitatief onderzoek opgezet om de drempels en de stimulansen te onderzoeken van vluchtelingen met betrekking tot het al dan niet vrijwilligerswerk doen. De onderzoeksvraag is de volgende:

Wat zijn voor vluchtelingen in Vlaanderen drempels en stimulansen om al dan niet aan vrijwilligerswerk te doen?

Ons verkennend onderzoek wil beide invalshoeken belichten, zowel de stimulansen en drempels van wie wel vrijwilligerswerk doet als de drempels voor wie (nog) geen vrijwilligerswerk doet. Het VSVw wenst daarmee dan concreet aan de slag te gaan om haar intermediaire organisaties te informeren naar een mogelijke aanpak bij het rekruteren van vluchtelingen als vrijwilligers. Deze studie werkt in die zin verder op het onderzoek dat het VSVw in mei 2017 opstartte in samenwerking met het Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers (Hambach & Pelsmakers, 2017). Het VSVw verzamelde informatie op basis van schriftelijke bronnen, een online bevraging, drie plaatsbezoeken en twee focusgroepen. De online bevraging had 167 respondenten en aan de focusgroepen namen in totaal 16 mensen deel. De bevindingen van dit onderzoek zijn inmiddels gepubliceerd in een rapport dat online via de website van het VSVw vrij raadpleegbaar is (zie op <http://www.vlaanderenvrijwilligt.be/>). De bevindingen van onze studie werden gekoppeld aan de resultaten van dit onderzoek, maar in tegenstelling tot het onderzoek van het VSVw (Hambach & Pelsmakers, 2017) dat zich vooral richtte naar de organisaties waar vluchtelingen vrijwilligerswerk doen, zal in dit rapport de focus gelegd worden op het perspectief van de vluchteling zelf. De resultaten van dit verkennend rapport werden finaal op 30 januari 2018 gepresenteerd aan het VSVw, in aanwezigheid van maatschappelijke stakeholders uit verschillende middenveldorganisaties en uit geïnteresseerde steden en gemeenten. Hun kanttekeningen uit de praktijk werden ook meegenomen in dit finale rapport.

Omdat er heel wat discussie bestaat over de inhoud van de term van vluchteling, wordt er eerst een afbakening uitgewerkt op basis van het bestaand wettelijk kader. Daarna volgt een beperkte literatuurstudie. Vermits onderzoek naar vluchtelingen die vrijwilligerswerk doen eerder beperkt is, werd er ook geput uit andere studies die mogelijk bruikbare inzichten kunnen opleveren.

2. LITERAATUURSTUDIE

VLUCHTELING

De 'Conventie van Genève' is een internationaal verdrag dat in 1951 werd opgesteld om vluchtelingen over heel de wereld te beschermen. Het verdrag werd door verschillende landen ondertekend, onder meer ook door België. Deze landen hebben zich daarmee geëngageerd om vluchtelingen te beschermen die in eigen land niet beschermd kunnen worden. In landen waar dictatoriale regimes heersen, mogen mensen bijvoorbeeld hun mening niet vrij uiten. Als ze zich tegen het regime uitspreken, lopen ze het risico om vervolgd te worden. De overheid kan

² *Community Service Learning is een innovatieve leermethodiek die dienstverlening aan het middenveld, een implementatie van theoretische inzichten in de praktijk en het opdoen van praktijkervaring, combineert.*

hen opsluiten zonder eerlijk proces voor onbeperkte tijd, hen folteren of hun familie bedreigen. Iedereen die gegronde vrees heeft voor vervolging, komt volgens het Vluchtelingenverdrag in aanmerking voor de vluchtelingenstatus. Het verdrag geeft vijf gronden voor vervolging aan: ras, godsdienst, nationaliteit, sociale groep en politieke overtuiging. Wie in België binnen die context beschermd wordt, krijgt een erkenning als vluchtelingenstatus.

Daarnaast beschermt België niet alleen vluchtelingen die vervolgd worden omwille van de vijf vervolgingsgronden opgesomd in de Conventie van Genève. België voorziet daarnaast nog een mogelijke toekenning tot subsidiaire beschermingsstatus voor die mensen die op de vlucht zijn voor (burger)oorlogen en andere ernstige schendingen van de mensenrechten. Deze status wordt toegekend aan mensen die niet in aanmerking komen voor een vluchtelingenstatus maar wel een reëel risico lopen op ernstige schade in geval van terugkeer naar hun land van herkomst.

Naast het formeel wettelijk kader met betrekking tot de afbakening van de term vluchteling, is er uiteraard ook wetenschappelijke literatuur voorhanden. In deze literatuur is het discours rond de vluchteling eerder een discours van trauma en pathologie (Patel, 2003 in Yap, Byrne & Davidson, 2010). De vluchteling is een sociaal geconstrueerde identiteit die vorm krijgt in de media en in politieke, sociale en psychologische arena's (Yap, Byrne & Davidson, 2010). Meest bekend in het huidige politieke en maatschappelijke debat zijn de zogenaamde politieke of oorlogsvluchtelingen uit Syrië, Afghanistan of Irak.

De term vluchteling is dus wettelijk en sociologisch gezien een complex begrip. Het VSVw wenst niet stringent vast te houden aan een formele definitie van het begrip zoals hierboven beschreven, maar wil het begrip vluchteling ruim bezien. Er werd binnen dit onderzoek dan ook rekening gehouden met deze wens, anderzijds werden er wel inspanningen geleverd om effectief vluchtelingen (in de strikte zin van de term) te benaderen. De groep die bereikt werd in dit onderzoek bestaat uit reeds erkende vluchtelingen en personen die een subsidiaire bescherming kregen.

VRIJWILLIGER

Het omschrijven van het begrip 'vrijwilliger' gebeurt enerzijds op basis van de wettelijke bepaling van wie een vrijwilliger is en anderzijds op basis van een aantal wetenschappelijke bronnen.

De wet van 3 juli 2005 betreffende de rechten van vrijwilligers, of de zogenaamde "vrijwilligerswet" regelt het vrijwilligerswerk in heel België. De wet omschrijft in de eerste plaats wat vrijwilligerswerk inhoudt: vrijwilligers geven uit vrije wil, onbetaald een stuk van hun tijd aan een organisatie. Er wordt gesproken van vrijwilligerswerk als: (1) individuen zich inzetten in een organisatie die geen winst nastreeft; (2) dit onbezoldigd gebeurt; (3) dit vrijwillig gebeurt: in principe kan niemand gedwongen worden om vrijwilligerswerk te doen. Een stage, een gemeenschapsdienst of een alternatieve sanctie,... is daarom geen vrijwilligerswerk volgens de wet. Ook activiteiten in privé- of familieverband zijn geen vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk wordt dus nooit betaald maar vrijwilligers mogen wel een kostenvergoeding ontvangen ("Vrijwilligerswerk", z.d.). In praktijk wordt er gesproken van een "vrijwilligersvergoeding". De wet omschrijft ook wie mag vrijwilligen en in welke organisaties. Door de wetwijziging in 2014 kunnen alle vreemdelingen met een wettig verblijf vrijwilligerswerk doen. Ook iedereen die recht heeft op materiële opvang mag

vrijwilligerswerk doen, behalve gezinnen met minderjarige kinderen zonder wettig verblijf (Hambach & Pelsmakers, 2017).

Ook binnen de wetenschappelijke literatuur wordt het vrijwilligerswerk doorgaans omschreven als een onbetaalde dienst binnen een formele structuur of een non-profit organisatie; het vrijwilligerswerk gebeurt uit eigen vrije wil, levert een voordeel op voor anderen en houdt geen betaling in (Benenson & Stagg, 2016). Onderzoek in de Verenigde Staten voegt daar aan toe dat vrijwilligen ook in een formele, georganiseerde context kan gebeuren (Benenson & Stagg, 2016).

Tenslotte is er in de literatuur naast het zogenaamd formeel vrijwilligerswerk, ook ruimte voor de informele dimensies van vrijwilligerswerk (Benenson & Stagg, 2016; Cnaan, Handy & Wadsworth, 1996). Informele vrijwillige inzet gebeurt binnen het eigen netwerk en niet in een georganiseerd verband. Die informele dimensie van vrijwilligerswerk manifesteert zich ook in andere culturen, waar men dan spreekt over een natuurlijke solidariteit met directe sociale netwerken: dat kan familie zijn, vrienden, burens, enz. (Haertjes, 2004). In het kader van deze paper wordt, in navolging van de Belgische vrijwilligerswet, de term vrijwilligerswerk gebruikt om het formeel vrijwilligerswerk aan te duiden.

Naast de beschrijving van de term vrijwilliger, biedt de literatuur ook een inzicht in de mogelijke stimulansen en drempels om al dan niet aan vrijwilligerswerk te doen.

DREMPELS

Uit de bespreking van het wetgevend kader m.b.t. vrijwilligerswerk blijkt dat de wetgeving vrijwilligerswerk door vluchtelingen toelaat. Dat is alvast een eerste belangrijke vaststelling.

Het onderzoek van het VSVw heeft zich niet uitsluitend gericht naar de subjectieve beleving van de vluchtelingen, maar heeft vooral gepolst naar de drempels die organisaties zelf ondervinden bij het inschakelen van vluchtelingen als vrijwilligers (Hambach & Pelsmakers, 2017). Hambach en Pelsmakers (2017) vermelden (1) 'gebrek aan knowhow', maar verwijzen ook naar het feit dat het bij vluchtelingen een drempel kan zijn dat zij de weg niet vinden naar vrijwilligerswerk; (2) de taal; (3) de culturele verschillen en (4) mobiliteit waardoor de vluchteling de organisatie niet gemakkelijk kan bereiken. Een opmerking hierbij is dat de taal voor zowel organisaties als vrijwilligers ook een troef kan zijn om bijvoorbeeld te tolken of mensen wegwijs te maken (Hambach, 2017). In dit onderzoek wordt er gekeken vanuit een ander perspectief: namelijk dat van vluchteling zelf. Het richt zich naar de drempels die vluchtelingen ervaren bij vrijwilligerswerk.

De wetenschappelijke literatuur biedt alvast een aantal inzichten in die mogelijke drempels voor de vrijwilligers zelf. Benenson en Stagg (2016) voerden een onderzoek naar vrijwilligerswerk via een zogenaamde *asset-based approach*, deze structurele aanpak biedt een alternatief perspectief ten opzichte van eerder onderzoek dat zich vooral richtte op het individu zelf, en zijn of haar beperktheden (deficit-model). De *asset-based approach* daarentegen plaatst het individu binnen een ruimere context en heeft aandacht voor structurele uitsluitingsmechanismen. Het positieve uitgangspunt is dat van de kwaliteiten van een individu uit een kwetsbare groep. Daardoor kunnen aantal factoren geïdentificeerd worden die aantonen waarom mensen met een laag inkomen in vrijwilligerswerk ondervertegenwoordigd zijn: het gaat dan concreet om het niet "gevraagd worden", om het feit dat er in achtergestelde buurten minder vrijwilligersorganisaties zijn (en dus minder

mogelijkheden zijn om aan vrijwilligerswerk te doen) en om de vaststelling dat wie in armoede leeft, af te rekenen heeft met meer stressfactoren (Benenson & Stagg, 2016). Verba, Schlozman en Brady (1995) geven ook 3 mechanismen weer waarom mensen geen vrijwilligerswerk willen doen: (1) engagement en bereidheid of het “niet willen doen”; (2) beschikbaarheid, kennis en vaardigheden, of het “niet kunnen doen” en (3) netwerken, organisatie en rekrutering of “omdat niemand het gevraagd heeft”. De “kennis en vaardigheden” en de “netwerken” doen respectievelijk denken aan het cultureel kapitaal en het sociaal kapitaal zoals gedefinieerd door Bourdieu (1984).

Het onderzoek van Benenson en Stagg (2016) richtte zich dus naar de kwetsbare groep van mensen met een laag inkomen. De groep van vluchtelingen wordt in onze samenleving gezien als één van de kwetsbare groepen. Een groep die hun weg moet zoeken in een nieuw land, onder andere op vlak van cultuur, gewoontes, sociaal netwerk en jobopportunities. En omdat vluchtelingen vaak te kampen hebben met een laag inkomen is het aannemelijk te stellen dat deze belemmeringen zich mogelijk ook kunnen manifesteren bij vluchtelingen in hun “keuze” om al dan niet aan vrijwilligerswerk te doen.

STIMULANSEN

Hambach en Pelsmakers (2017) focussen in hun rapport niet specifiek op stimulansen maar identificeren wel een aantal succesfactoren en dit opnieuw vanuit het perspectief van de organisatie die vluchtelingen wil inschakelen als vrijwilliger. Ten eerste moet er gezorgd worden voor een win-win situatie. Dat betekent dat organisaties er best voor zorgen dat het vrijwilligerswerk ook aantrekkelijk is voor de vluchteling. Ten tweede is het belangrijk dat organisaties “open-minded” en “open-hearted” zijn, waarbij de auteurs aansporen om open te staan voor diversiteit en een vluchteling te benaderen vanuit zijn of haar talenten en competenties. Als laatste geven organisaties de vluchteling best ook een kans om te wennen aan het vrijwilligerswerk. Hambach en Pelsmakers (2017) raden aan dat de organisaties één vaste contactpersoon voorzien.

Naast dit organisatieperspectief biedt de wetenschappelijke literatuur ook inzicht in het perspectief van de vluchteling zelf. Er wordt met betrekking tot de beoogde stimulansen voor vluchtelingen die vrijwilligerswerk doen, gerefereerd naar meer opportuniteiten op de arbeidsmarkt, het verhogen van het zelfvertrouwen maar ook praktische stimulansen zoals training krijgen of de taal leren (Yap, Byrne & Davidson, 2010). Vrijwilligerswerk gaat om leerkansen, het oefenen van het Nederlands, het ontwikkelen en onderhouden van competenties, het zinvol invullen van tijd en iets betekenen, iets teruggeven aan de maatschappij (Hambach, 2017). Volgens de Volunteer Functions Inventory (VFI) van Clary en Snyder (1999) kan het gaan om: (1) het volgen van bepaalde waarden, zoals iemand helpen, (2) kennis en skills opdoen, (3) eigen psychologische groei, (4) jobgerelateerde ervaring opdoen, (5) versterken van sociale relaties en (6) het verminderen van eigen negatieve gevoelens (zoals schuld) of een antwoord bieden op persoonlijke problemen. Tenslotte kunnen mensen via vrijwilligerswerk zichzelf construeren als een goede burger (Yap, Byrne & Davidson, 2010).

CONCEPTUEEL KADER

Benenson (2017) stelt enkele concepten voor waarbij vrijwilligerswerk via menselijk en sociaal kapitaal leidt tot economische opportuniteiten; de auteur houdt hierbij rekening met structurele factoren. Deze concepten lijken bruikbaar om de resultaten van dit onderzoek theoretisch te kaderen.

Maatschappelijk engagement (waaronder vrijwilligerswerk) zorgt volgens Benenson (2017) voor een sterker gevoel van verbondenheid met de bredere gemeenschap en bevordert dit zowel de ‘harde’ als ‘zachte’ vaardigheden van het individu. Benenson (2017) verwijst hierbij naar een aantal specifieke jobgerelateerde voorbeelden zoals het schrijven van brieven, plannen, presentaties geven, besluitvormingsprocessen enz. **Menselijk kapitaal** is het geheel van competenties, kennis, sociale en persoonlijke vaardigheden van een persoon dat gebruikt kan worden om productieve activiteiten mogelijk te maken (Wilson & Musick, 1997). De term ‘menselijk kapitaal’ is dus vergelijkbaar met het concept van cultureel kapitaal zoals Bourdieu (1984) dat hanteert. In deze paper wordt er gekeken naar hoe de vluchteling zijn of haar menselijk kapitaal kan gebruiken en ontwikkelen tijdens het vrijwilligerswerk. Binnen de wetenschappelijke literatuur is er geen eenduidige definitie van **sociaal kapitaal** (Adler & Kwon, 2002; Hirsch & Levin, 1999; Lappe & Du Bois, 1997; McNamara, Weininger, Lareau, 2003). Hoewel dit concept zich eerder in een “conceptuele mist” bevindt (McNamara, Weininger & Lareau, 2003, p. 321), kent de klassieke visie van Bourdieu (1984) binnen de sociologie nog steeds een groot draagvlak. Bourdieu (1984) omschrijft sociaal kapitaal als “een aggregaat van effectieve en potentiële bronnen die samengaan met een duurzaam netwerk van min of meer geïnstitutionaliseerde relaties van wederzijdse kennis en erkenning” (p. 248). Het sociaal kapitaal zal in deze context dus bestaan uit de contacten die iemand heeft en die een hulpbron kunnen zijn, zoals informatie of steun vinden. Contacten zijn sociaal kapitaal wanneer ze kwaliteitsvol en wederkerig zijn en er sprake is van gedeelde normen en vertrouwen (Wilson & Musick, 1997). Met **economische opportuniteiten** wordt er vooral gefocust op de jobkansen.

Naast deze concepten is ook de *asset-based approach* in ons onderzoek bijzonder bruikbaar: dit betekent dat deze aanpak maatschappelijk engagement, sociaal en menselijk kapitaal en ook economische opportuniteiten kadert binnen een structurele context. Het dominante discours binnen de wetenschappelijke literatuur heeft immers vooral aandacht voor individuele determinanten maar de structurele dimensie blijft onderbelicht (Benenson & Stagg, 2016). In hun onderzoek naar vrijwilligers met een laag inkomen, stellen Benenson en Stagg (2016) dat het opnemen van de sterktes van die sociale groep het perspectief van een “deficit-model” (met een focus op zwaktes) kan wijzigen. Daardoor kan er aandacht zijn voor hetgeen vrijwilligers met een laag inkomen bijdragen aan en zelf winnen bij een vrijwilligers-ervaring. Vluchtelingen kunnen, net als mensen met een laag inkomen, gezien worden als een maatschappelijk kwetsbare groep en dat weliswaar omwille van verschillende redenen. Zij maken geen deel uit van de dominante mainstream: er kan een verschil zijn in de taal die gesproken wordt, andere culturele gewoonten, een beperkt(er) sociaal netwerk, een beperkt(er) inkomen en een kwetsbaarheid die voortvloeit uit het terecht komen in een nieuwe (leef)omgeving.

3. METHODIEK

Uit de voorgaande literatuurstudie is gebleken dat stimulansen om vrijwilligerswerk te doen, gekoppeld kunnen worden aan verschillende betekenissen die mensen hechten aan het vrijwilligerswerk. Hoe een individu vorm geeft aan een betekenis, wordt best onderzocht via kwalitatief onderzoek (Mortelmans, 2013). Bovendien gaat het om een kwetsbare groep waar de taal mogelijk een belemmering kan zijn en bepaalde vragen wellicht meer duiding vragen. Het vertrekpunt is de dagdagelijkse realiteit van een vluchteling waarbij vrijwilligerswerk een rol kan spelen om kansen te verhogen en/of eigen krachten te versterken maar vanuit

diezelfde complexe realiteit kunnen ook barrières ervaren worden. Kwalitatief onderzoek is uitermate geschikt om die onderliggende dimensies trachten te vatten (Mortelmans, 2013).

Gezien het beperkte tijdsframe voor het uitvoeren van dit onderzoek, werd het aantal interviews, in samenspraak met de opdrachtgevende organisatie, beperkt tot 10 semigestructureerde interviews. Deze kwalitatieve interview methode geeft enerzijds een rode draad en structuur aan de interviews, maar geeft anderzijds ook voldoende ruimte tot bijkomende vragen tijdens het interview. Wegens beperkte eigen rechtstreekse contacten met vluchtelingen, werd er gebruikt gemaakt van de sneeuwbalmethode via sociale intermediaire organisaties. Er werd contact opgenomen met de Federatie van Sociaal-Culturele Verenigingen van mensen met een migratieachtergrond in Oostende (FMDO), met de intercultureel bemiddelaar van de Stad Oostende, de directeur Integrale Veiligheid en Samenleven van de Stad Oostende, met de vzw Samen Divers uit Oostende, ServicePunt Vrijwilligers Antwerpen en persoonlijke contacten.

Vermits dit onderzoek zowel focust op stimulansen als op drempels, werden er naast vluchtelingen die vrijwilligerswerk deden (zeven respondenten), ook vluchtelingen bevroegd die geen vrijwilligerswerk deden (drie respondenten). Via de organisatie Samen Divers vzw konden drie respondenten gecontacteerd worden. Eén interview gebeurde met twee respondenten tegelijk, dat gaf ook een aardige dynamiek. Toen in het gesprek af en toe Engelse woorden gebruikt werden, wezen de respondenten elkaar op het belang om verder in het Nederlands te spreken. Ze vulden elkaar af en toe ook aan bij het beantwoorden van diverse vragen. Via FMDO kon één van de onderzoekers deelnemen aan een “Compagnon Café”. Dit is een maandelijks praatcafé voor buddy’s, nieuwkomers (en dus ook vluchtelingen) en geïnteresseerden. Een buddy is een begeleider die samenwerkt met een vluchteling om hun integratie te bevorderen en positief te laten verlopen. Tijdens dit contactmoment werden er twee interviews van vluchtelingen afgenomen; deze werden enkel met de respondent afgenomen, de buddy was er niet bij. Daarnaast hebben twee interviews plaats gevonden in een café en drie interviews thuis bij de respondenten: deze respondenten werden gecontacteerd via ServicePunt Vrijwilligers Antwerpen en persoonlijke contacten. Omwille van privacy redenen worden enkel algemene gegevens over de respondenten meegegeven. Daarmee wordt de anonimiteit van de respondenten gegarandeerd. De leeftijd van de respondenten varieert tussen 20 en 49 jaar. Wat het land van herkomst betreft, waren er 4 respondenten afkomstig uit Syrië, 2 uit Irak, 1 uit Afghanistan, 1 uit Libanon, 1 uit Congo en 1 uit Kameroen.

Er werd gebruik gemaakt van een vragenlijst en een ‘informed consent’-formulier. Het formulier werd ondertekend door de interviewer en de respondent. De anonimiteit van de respondent werd gegarandeerd, er werd immers telkens gewerkt met een alias. Door het uiterst beperkt tijdsframe werden de verschillende interviews niet getranscribeerd. Ze werden uiteraard wel volledig geanalyseerd, eerst door de interviewer zelf, vervolgens gezamenlijk in het onderzoeksteam van 3 onderzoekers.

De interviews verliepen in het algemeen zeer vlot. De respondenten hadden geen bezwaar tegen het ondertekenen van het ‘informed consent’-formulier, hoewel dit wel soms enige vragen opriep. Daarnaast was er ook geen enkel bezwaar met betrekking tot het opnemen van het interview, hoewel er soms wel enige onzekerheid was. De taal was soms een uitdaging: sommige Nederlandse woorden waren niet gekend bij de vluchtelingen (zoals het woord ‘vrijwilligerswerk’). En sommige woorden die de vluchtelingen gebruikten, waren niet altijd onmiddellijk verstaanbaar voor de onderzoekers. Dit bleek echter niet onoverkomelijk.

4. RESULTATEN

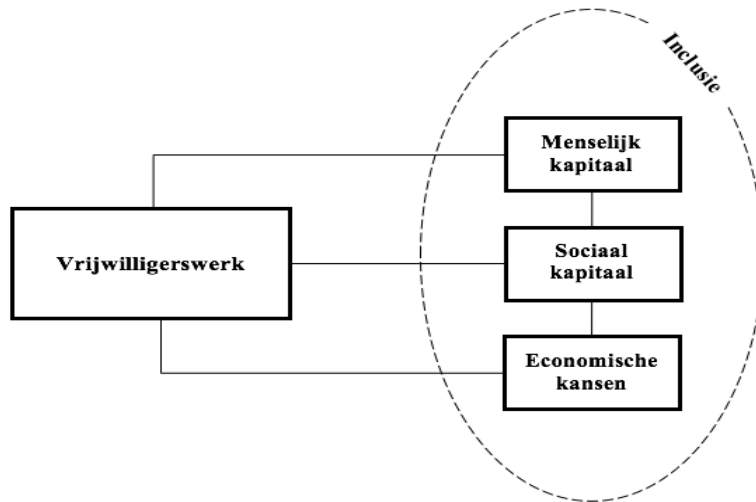
Hierbij volgen de resultaten van de afgenomen interviews. Deze resultaten werden ook aangevuld of vergeleken met het rapport van het VSVw (Hambach & Pelsmakers, 2017). Tenslotte werden ook de ervaringen van de vzw Samen Divers (SDV) opgenomen. SDV is een vzw die in 1982 opgericht werd als de Sociale Dienst Vreemdelingen en de voorbije 30 jaar mensen met een migratieachtergrond helpt. Het gaat concreet om mensen die bij hen langskomen om raad en advies en om mensen die zelf als vrijwilliger meehelpten in de organisatie. In het kader van thematische bijeenkomsten bleek dat er ook nood was om het over vrijwilligerswerk te hebben. In het kader daarvan maakten zij ook een kort rapport: “Kleurrijk vrijwilligerswerk” (2015). SDV fungeerde ook als één van de organisaties die vluchtelingen contacteerden i.f.v. dit onderzoek.

Hoewel dit onderzoek een adequate wetenschappelijke basis heeft, met een kwalitatieve insteek, zijn er toch enkele beperkingen die het werk verder hadden kunnen kunnen uitdiepen. Een belangrijke kanttekening bij de hierna gepresenteerde resultaten is dat het over een beperkte steekproef gaat. Gezien deze beperktheid kunnen de resultaten niet veralgemeend worden. De hierna volgende resultaten worden dan ook best binnen dit beperkt perspectief geïnterpreteerd.

In bijlage wordt er een tabel toegevoegd met een samenvatting van de antwoorden per respondent.

De analyse van de verschillende interviews wordt gekaderd binnen een aangepaste versie van het conceptueel kader van Benenson (2017). Deze aangepaste versie houdt rekening met de specifieke context van vluchtelingen. De concepten van het oorspronkelijk model worden hernomen maar de verandering situeert zich op het niveau van de finaliteit. Op basis van de interviews lijkt dit eerder “inclusie” te zijn dan “economische opportuniteiten”. De “economische opportuniteiten” worden in die zin ook een middel, naast menselijk en sociaal kapitaal. Dit wordt verder grondig besproken. Dit kader (figuur 2) wordt dus verder gehanteerd om de resultaten van de interviews te structureren en om de onderzoeksvraag - **Wat zijn voor vluchtelingen in Vlaanderen de drempels en stimulansen om al dan niet aan vrijwilligerswerk te doen?** - te beantwoorden. Binnen elk van de concepten, met inbegrip van het nieuw toegevoegde concept “inclusie”, worden achtereenvolgens de stimulansen en drempels besproken.

Figuur 2: conceptueel kader voor vrijwilligerswerk door vluchtelingen: voortbouwend op conceptueel kader van Benenson (2017)

VRIJWILLIGERSWERK ALS ‘ANDEREN HELPEN’

De term vrijwilligerswerk is niet bij alle respondenten gekend. Wanneer dit toegelicht of vertaald werd, was de term wel voor alle respondenten gekend. Dit wordt ook bevestigd door SDV die stelt dat veel mensen van de doelgroep enthousiast zijn om “*een handje toe te steken*” maar dat ze zich niet realiseerden dat ze op die manier eigenlijk vrijwilligerswerk deden (“Kleurrijk vrijwilligerswerk, 2015). Wie de term wel kent, omschrijft vrijwilligerswerk als “*anderen helpen*” of “*gratis werk*”. De meeste respondenten geven aan dat zij in hun thuisland geen vrijwilligerswerk deden of althans niet voor een organisatie. Men verwijst wel naar “*elkaar helpen*” bijvoorbeeld bij een familiefeest dat georganiseerd wordt door een buurvrouw.

Hazem: “Vrijwilligerswerk is gaan werken en niks verdienen (financieel).

Mijn idee over vrijwilligers is iemand anders helpen en gewoon ‘merci’ krijgen, ik verwacht dat niet, maar het is gratis werk en mijn bedoeling is niet om met vrijwilligerswerk geld te verdienen.”

Dit “*willen helpen*” is trouwens een rode draad doorheen de verschillende interviews. Het ligt ook in lijn met de ervaring van SDV dat het in de thuislanden vooral gaat over het belangeloos helpen van familie, burens en kennissen en dat het meehelpen in een organisatie minder gangbaar is, hoewel er uitzonderingen zijn zoals het meehelpen in weeshuizen in de vroegere Sovjet-Unie (“Kleurrijk vrijwilligerswerk, 2015).

Opvallend is ook dat de *organisatie* waar het vrijwilligerswerk gedaan wordt, eigenlijk van geen of minder belang is voor de respondenten. Het is eerder een intermenselijk gebeuren dan iets doen voor een grotere organisatie. Tijdens het presentatiemoment op 30 januari 2018 kwam een mogelijke reden of verklaring naar voor omtrent de bevinding dat er weinig of geen associatie is met organisaties. De perceptie van een “organisatie” zou voor sommige vluchtelingen een negatieve connotatie kunnen hebben, vooral als de vluchtelingen uit een autoritair regime komen.

Vluchtelingen hebben bij hun aankomst in België dikwijls te maken met organisaties waar er vrijwilligers actief zijn. Op die manier zijn de respondenten enigszins vertrouwd met het begrip vrijwilligerswerk. Wat hierbij terugkomt is dat ze uit dankbaarheid iets willen

teruggeven aan degene waarvan ze steun hebben gekregen. Vrijwilligerswerk is een manier om dit te verwezenlijken. Een enkeling heeft het over het doen van vrijwilligerswerk “*uit dankbaarheid aan God*”.

VRIJWILLIGERSWERK OM NEDERLANDS TE LEREN

Eén van de belangrijkste stimulansen die de respondenten vermeldden om vrijwilligerswerk te doen, was het leren van Nederlands, voornamelijk om het in praktijk te gebruiken. Vele nieuwkomers volgen les om Nederlands te leren, maar dit vlot te kunnen gebruiken is een andere zaak. Daarom zoeken ze manieren om op een rustige en vertrouwelijke manier hun Nederlands te oefenen. Los van de competentie om Nederlands te leren, wijzen een aantal respondenten ook op de noodzaak om het dialect te leren als aanvullende competentie, zo gaf een respondent mee dat hij wel “*e snelle mokke*” wilde leren kennen.

Amir: “Wij leren ook dialect in vrijwilligerswerk. Dat is belangrijk, de originele taal. Als ik spreek met oude mensen, zij zeggen: ik begrijp jou niet. Maar nu met dialect, dat gaat.”

Dit bleek echter alleen uit de interviews die in Oostende afgenomen werden. Wellicht heeft dat te maken met de ‘afstand’ tussen het lokaal dialect in West-Vlaanderen en het algemeen Nederlands. In de interviews die afgenomen werden in Antwerpen en Gent, was dat niet het geval. Het beheersen van de taal van het gastland (inclusief het lokaal dialect) wordt door de respondenten dus als zeer relevant ervaren. Het leren van de taal als stimulans om vrijwilligerswerk te doen, ligt in lijn met het onderzoek van Yap, Byrne en Davidson (2010), het onderzoek van het VSVw (Hambach & Pelsmakers, 2017) en de bevindingen van SDV (“Kleurrijk vrijwilligerswerk”, 2015).

De nadruk om Nederlands te leren op een rustige en vertrouwelijke wijze is hierbij belangrijk want bij de respondenten die geen vrijwilligerswerk doen, is de taalbarrière net een drempel om vrijwilligerswerk te doen. De verlegenheid of de angst om fouten te maken belemmert hen om in de nieuwe omgeving van vrijwilligerswerk terecht te komen. Niet-vrijwilligers denken dat het goed spreken van Nederlands een voorwaarde is om aan vrijwilligerswerk te kunnen doen. Een situatie waar vrijwilligerswerk toelaat om Nederlands te leren en fouten te maken is dus ook een voorwaarde voor een succesvol vrijwilligerswerk. Eén respondent haalde dit belang sterk aan, namelijk “*leren Nederlands durven spreken*” een grote stimulans was om aan vrijwilligerswerk te doen.

VRIJWILLIGERSWERK OM MENSEN TE LEREN KENNEN

Het leggen van contacten en het uitbouwen van een netwerk is ook een belangrijke stimulans om aan vrijwilligerswerk te doen. De respondenten verwoordden het als “*mensen leren kennen*” en “*om zich niet te isoleren*”. Iets terugdoen voor de samenleving die veel gegeven heeft en het “*uitbouwen van netwerken*” wordt zelfs letterlijk vermeld (“Kleurrijk vrijwilligerswerk”, 2015). Het Nederlands voldoende beheersen blijkt ook hier weer belangrijk. De respondenten willen immers communiceren met anderen en om dat te kunnen doen met de lokale bevolking blijkt opnieuw het belang van het dialect. Zoals eerder gesteld manifesteerde zich dit evenwel enkel in Oostende.

Mensen leren kennen is dus enerzijds een stimulans om vrijwilligerswerk te doen, maar anderzijds is het kennen van mensen ook een facilitator om vrijwilligerswerk te doen. Bijna

alle vluchtelingen werden immers ‘gevraagd’ en in die directe vraagstelling speelt dus opnieuw het belang van dat intermenselijk contact eerder dan een affiniteit met een organisatie. Het belang van het gevraagd worden is trouwens ook een bevinding uit het onderzoek van Benenson en Stagg (2016). Dat gevraagd worden kan eventueel ook gebeuren via sociale media en mail. De respondenten lijken hiermee voldoende vertrouwd en gaven zelf aan dat ze dit medium gebruiken om te horen of er iemand hulp kan gebruiken. Daarbij vernoemen ze ‘iemand’ van de organisatie eerder dan de organisatie zelf, maar het kan ook gaan om vrijwilligers onderling die elkaar bevragen of die informeren via hun netwerk naar mogelijkheden om vrijwilligerswerk te doen.

*Bilal: “Veel mensen, Arabische mensen, weten ik vrijwilligerswerk doen.
Zij vragen mij: hebben ook space, plaats voor mij?”*

SDV zet een kanttekening bij het gebruik van websites die niet altijd even toegankelijk zijn (“Kleurrijk vrijwilligerswerk”, 2015), maar het ‘gevraagd worden’ schuiven zij ook naar voor als een belangrijke stimulans. SDV doet daarbij meteen de suggestie om te werken met sleutelfiguren of te werken met één aanspreekpersoon in de organisatie (“Kleurrijk vrijwilligerswerk”, 2015).

Onvoldoende sociaal kapitaal kan ook een drempel zijn. Zo gaf een respondent aan dat ze vermoedt dat anderen geen vrijwilligerswerk doen omdat ze “*niet goed weten waar en hoe*”. En vermits het ‘gevraagd worden’ zo’n grote rol speelt, betekent dit indirect ook dat als een vluchteling niet over een sociaal netwerk beschikt, hij of zij natuurlijk ook niet gevraagd kan worden. Dit blijkt ook uit het onderzoek van de VSVw die dit benoemen als een ‘gebrek aan know-how’ (Hambach & Pelsmakers, 2017).

VRIJWILLIGERSWERK EN DE PAPIERHANDEL

In functie van het maken van duidelijke afspraken en het verzekeren van de activiteiten van de vrijwilliger, wordt er dikwijls een zogenaamd ‘vrijwilligerscontract’ of een ‘vrijwilligersnota’ opgemaakt. De respondenten hadden daar op zich geen probleem mee, maar uit de gesprekken kon er afgeleid worden dat dit toch niet voor iedereen een evidentie is. Wanneer je de taal niet volledig machtig bent, is het vreemd om een document te ondertekenen dat je niet zo goed kunt lezen. Als er gebruik gemaakt wordt van zo’n nota of contract, is het dus belangrijk om dat voldoende te duiden en eventueel ook te vertalen.

VRIJWILLIGERSWERK VOOR ECONOMISCHE OPPORTUNITEITEN IS BEPERKT

Het vinden van economische opportuniteiten is niet het eerste waar vluchtelingen aan denken wanneer ze het hebben over stimulansen waarom ze vrijwilligerswerk doen. Twee respondenten hoopten via vrijwilligerswerk toch wel vaardigheden te ontwikkelen voor de arbeidsmarkt: enerzijds als verpleegkundige, anderzijds om terecht te komen in de kunstwereld waar het volgens de respondent moeilijk is om aan een job te geraken zonder ervaring. Het opbouwen van een sociaal netwerk werd door één respondent ook gezien als een potentiële bron van economische opportuniteiten: “*Om van iemand te horen als er ergens een job vrij komt*”. In die zin liggen deze bevindingen wel in lijn met het model dat Benenson (2017) ontwikkeld heeft. Nochtans waren economische opportuniteiten als stimulans voor vrijwilligerswerk niet de belangrijkste drijfveer voor de alle andere respondenten.

Werken en geld verdienen kan daarentegen een drempel zijn om vrijwilligerswerk te doen. Eén van de respondenten haalde aan dat “werken en geld verdienen” voor hem op dit ogenblik veel belangrijker is dan vrijwilligerswerk. Hij zou zich schuldig voelen tegenover zijn ouders als hij hen niet financieel kan ondersteunen voor het huishouden, en dat in een situatie waarin zijn broer wel aan het werk is en geld meebrengt naar huis.

Eén van de respondenten vertelde dat het soms onrechtvaardig overkomt wanneer er organisaties zijn die een forfaitaire vrijwilligersvergoeding geven aan hun vrijwilligers en andere organisaties weer niet.

Hazem: “Ik weet dat sommige organisatie betalen voor vrijwilligerswerk eh, maar ik krijg niks, ik betaal zelf voor mijn busticket om daar te gaan vrijwilligerswerk doen, dit is niet juist”.

Vrijwilligerswerk zou dus geen extra kosten met zich mogen meebrengen. Indien vrijwilligers bijvoorbeeld hun vervoer moet betalen om vrijwilligerswerk te doen, kan dat een drempel zijn.

INCLUSIE ALS FINALITEIT

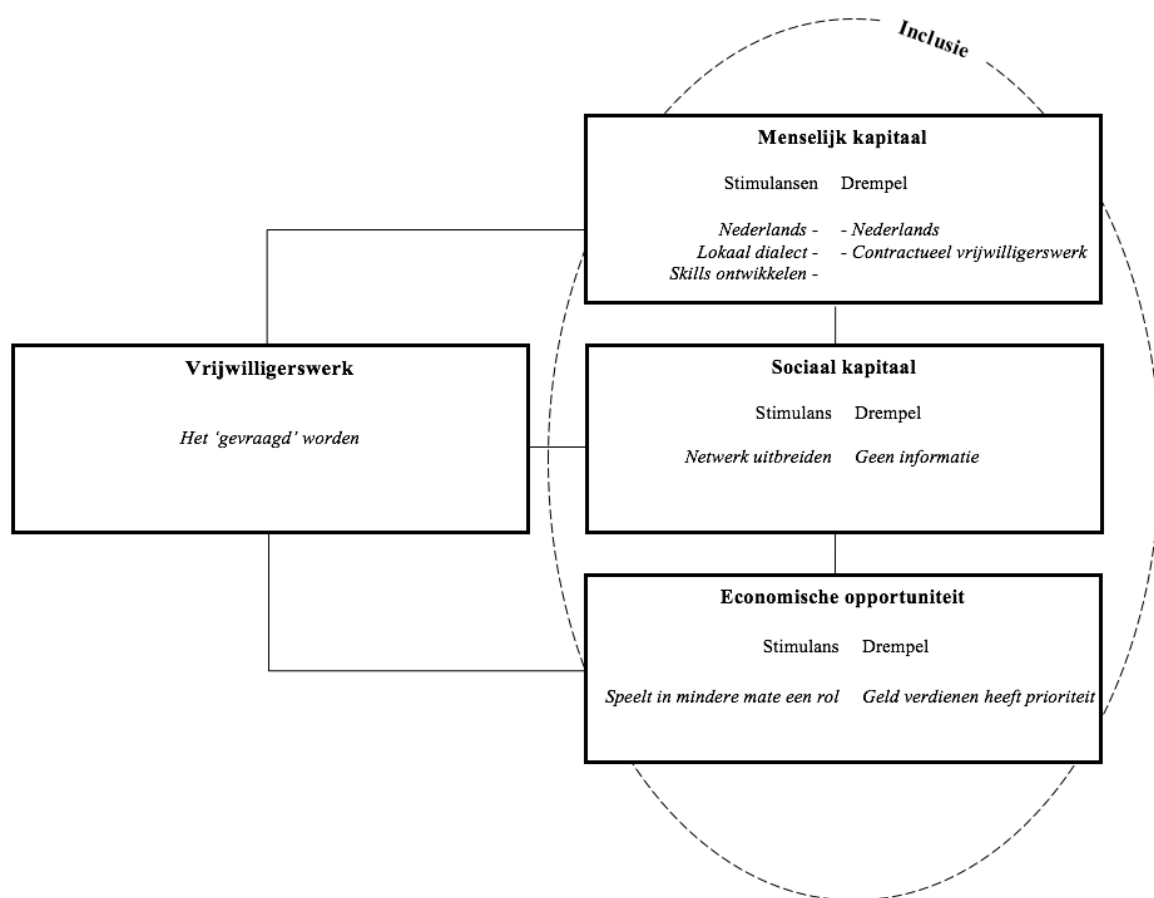
Vluchtelingen doen dus vrijwilligerswerk om uiteenlopende redenen: het gaat om het verwerven van menselijk kapitaal en sociaal kapitaal en in mindere mate om de eigen economische opportuniteiten te verhogen. Uit de interviews blijkt een grote bereidheid om als vluchteling daarvoor zelf het heft in handen te nemen en de drempels tot deelname aan een samenleving weg te werken, zoals bijvoorbeeld door het leren van de Nederlandse taal. In die zin kan men spreken over ‘integratie’. Een integratie proces gaat echter uit van de premisse dat bestaande structuren zich niet of weinig aanpassen aan de noden van de persoon (Ruts, 2018). Maar uit de interviews blijkt ook het verlangen van vluchtelingen om volwaardig deel uit te maken van de samenleving, zoals bijvoorbeeld door het leren van het dialect. Deze volwaardige deelname aan de maatschappij leunt meer aan bij het concept van ‘inclusie’ (Ruts, 2018). Het verwerven van menselijk en sociaal kapitaal staan in grote mate in functie van die inclusie. Ook mogelijke economische opportuniteiten, bijvoorbeeld een job bemachtigen, zijn indirect gelinkt aan inclusie, om zo bijvoorbeeld “*hier een huisje te kunnen kopen*”. Uit dit verkennend onderzoek blijkt dat die link met de nieuwe samenleving waarin de respondent terecht is gekomen centraal staat. De respondenten willen volwaardig deel uitmaken van een samenleving en net dat volwaardig deel uitmaken, suggereert een vanzelfsprekendheid om er gewoon bij te horen ondanks de mogelijke beperkingen. Dat lijkt de kern van inclusie. Dit onderzoek schuift dus inclusie als finaliteit van het doen van vrijwilligerswerk naar voor.

5. EINDCONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Het VSVw vroeg om een verkennend kwalitatief onderzoek op te zetten om de drempels en de stimulansen te onderzoeken voor vluchtelingen met betrekking tot het al dan niet vrijwilligerswerk doen. De theorie hieromtrent dient dus gesitueerd te worden binnen een verklarende theorie (Hustinx, Cnaan & Handy, 2010). Dit rapport kadert dan ook binnen het vrijwilligersmanagement en meer specifiek het aspect rekrutering van vrijwilligers.

De onderzoeksvraag - **Wat zijn voor vluchtelingen in Vlaanderen de drempels en stimulansen om al dan niet aan vrijwilligerswerk te doen?** - werd aan de hand van de diepte-interviews en het aangepast conceptueel model van Benenson (2017) beantwoord in een samenvattend kader dat de verschillende stimulansen en drempels overzichtelijk presenteert (zie figuur 3). De resultaten van dit onderzoek kunnen dienen als toevoeging aan het rapport van de VSVw en/of opgenomen kunnen worden op de website van VSVw als aanbevelingen naar de vrijwilligersorganisaties toe. Onder het conceptueel model worden deze aanbevelingen nog verder uitgelegd (zie figuur 3).

Figuur 3: ingevuld aangepast conceptueel kader voor vrijwilligerswerk door vluchtelingen: voortbouwend op conceptueel kader van Benenson (2017)

VRIJWILLIGERSWERK

Vrijwilligerswerk gebeurt door mensen, bij vluchtelingen gebeurt vrijwilligerswerk heel sterk *voor* mensen. Wanneer een vluchteling aan vrijwilligerswerk doet, is dit voornamelijk om andere mensen te helpen. De organisatie waar vluchtelingen vrijwilligerswerk doen, speelt minder een rol. Het 'gevraagd worden' voor vrijwilligerswerk gebeurt best persoonlijk, eventueel door gebruik te maken van een sleutelfiguur. Afhankelijk van de vaardigheden van de vluchteling kan er in tweede instantie verder afgesproken worden via sociale media.

MENSELIJK KAPITAAL

Het *Nederlands* oefenen en verbeteren is een belangrijke stimulans. Er moet ook duidelijk worden aangegeven dat er wel degelijk Nederlands mag/kan gesproken worden. Het belang van een rustige en vertrouwde omgeving is daarbij essentieel. Het is OK om fouten te maken: de vrijwilliger zal wellicht willen dat je eventuele fouten verbetert, wees daar onderling ook open over. Anderzijds is het onvoldoende beheersen van het Nederlands ook een drempel, die onder meer te maken heeft met de communicatie op zich maar ook met gevoelens van onzekerheid.

Dezelfde taal spreken is belangrijk in het communiceren. Als het lokale dialect sterk verschilt van het Algemeen Nederlands, dan is het dialect leren ook een stimulans om vrijwilligerswerk te doen. Daar moet ook ruimte voor gemaakt worden. Dit is uiteraard regio-afhankelijk.

Alhoewel het *ontwikkelen van vaardigheden* niet als de belangrijkste stimulans werd ervaren tijdens de interviews, kan het uiteraard ook een stimulans zijn. Het is een meerwaarde om te vertrekken vanuit de kracht en capaciteiten van de vluchteling zelf. Ga samen op zoek naar waar iemand goed in is; luister daarbij vooral naar de verhalen uit het thuisland zodat vluchtelingen ook deze capaciteiten kunnen inzetten in België.

Vluchtelingen hebben bij hun aankomst in België vaak te maken met *contractuele procedures*. Het ondertekenen van een contract kan afschrikwekkend werken voor een vluchteling. Dit vraagt vaardigheden met betrekking tot papierwerk en een basiskennis van de taal. Flexibele toegang tot formeel vrijwilligerswerk of formeel vrijwilligerswerk verpakt in een ‘informeel jasje’ kan de toegang voor vluchtelingen verbeteren. Er wordt aangeraden om het papierwerk tot een minimum te beperken of minstens toe te lichten waarom het papierwerk soms nodig is, bijvoorbeeld om duidelijke afspraken te maken, een verzekering af te sluiten, enz.

SOCIAAL KAPITAAL

Het *uitbreiden van een sociaal netwerk* is eveneens een belangrijke stimulans. Het kan daarbij gaan om het doorbreken van de eenzaamheid, maar gewoon ook ‘om mensen te leren kennen’. Soms speelt er ook een religieuze component mee in deze stimulans. Organisaties die vluchtelingen willen inzetten als vrijwilliger, contacteren beter intermediaire organisaties uit de buurt om zo zelf in contact te komen met potentiële vrijwilligers.

Vluchtelingen hebben bij hun aankomst in het land *niet altijd informatie of kennis* over vrijwilligerswerk. Vluchtelingen weten soms niet wat vrijwilligerswerk is en wat het precies inhoudt in België. Het concept van ‘elkaar helpen’ is universeel en kennen ze wel, maar het formele (en wettelijke) aspect kennen ze niet of slechts in beperkte mate. Vluchtelingen hebben daardoor geen informatie (waar, wanneer, hoe) van vrijwilligerswerk. Er is nood aan een korte en duidelijke omschrijving waarbij het begrip niet gezien mag worden als ‘gratis werken’ maar wel als ‘anderen helpen’. Naast de omschrijving moet het voor de vluchteling duidelijk zijn hoe vrijwilligerswerk voor hen zelf mogelijk is, gefocust op de mogelijkheid en de voordelen.

ECONOMISCHE OPPORTUNITEIT

Een mogelijke tewerkstelling *speelt in mindere mate een rol*. Het op de hoogte zijn van eventuele tewerkstellingsmogelijkheden zou een stimulans kunnen zijn, maar dit is marginaal in vergelijking met de andere stimulansen, al was er één respondent die aangaf werk te hebben gevonden via zijn vrijwilligerswerk.

Vluchtelingen behoren vaak tot een lage inkomensgroep, een *vast inkomen heeft daardoor prioriteit*. Daarom zou het vrijwilligerswerk op de eerste plaats gekend moeten zijn in termen van “mensen helpen” in plaats van “gratis werk”. Vrijwilligerswerk zou tenminste geen extra kosten mogen meebrengen voor de vrijwilliger, zoals bv. vervoerskosten. Er waren ook respondenten die stelden dat iemand die een vaste job heeft of nog naar school gaat, geen tijd kan vrijmaken om vrijwilligerswerk te doen.

INCLUSIE

Het volwaardig deel worden van de samenleving lijkt bij elke respondent een belangrijke reden voor vrijwilligerswerk. Inclusie suggereert dat het vanzelfsprekend zou moeten zijn dat vluchtelingen er gewoon bij horen, op alle mogelijke gebieden zoals onderwijs, werken, wonen, vrije tijd, enz. Het gaat over het kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven als een volwaardige burger. Wanneer een vluchteling de taal beter beheerst, kennis en vaardigheden kan ontwikkelen die belangrijk zijn in onze maatschappij, en minder geïsoleerd is, zal de vluchteling zich ook meer thuis voelen in zijn of haar nieuwe land.

6. BEPERKINGEN

Eén van de beperkingen van dit onderzoek is de geografische beperktheid. Er werden interviews afgenomen in Oostende, Antwerpen en één in Gent. Vooral het verschil in het belang van dialect kwam hierbij naar voor. Dit werd in West-Vlaanderen wel als een noodzaak ervaren maar in Antwerpen en Gent was dit niet het geval. Het zou interessant zijn om in toekomstig onderzoek respondenten van andere regio's te bevragen.

Een andere beperking is het aantal afgenomen interviews. Dit werd in het kader van dit explorierend onderzoek door pragmatische redenen beperkt tot 10, het spreekt voor zich dat we met de resultaten niet meteen iets kunnen zeggen over alle vluchtelingen. Toekomstig onderzoek zou hierop verder kunnen werken. In dit kwalitatief onderzoek werd er vooral gefocust op een brede verkenning van stimulansen en drempels van vluchtelingen.

Hoewel de finaliteit van de meeste stimulansen die aangehaald werden om vrijwilligerswerk te doen, inclusie is, werd dit item op zich minder uitgediept in de interviews. Wat zien vluchtelingen als inclusie? Wanneer zien ze zichzelf deel uitmaken van de maatschappij? Ondanks dit niet de focus is van dit onderzoek, zou een literatuurstudie van bestaand onderzoek en/of toekomstig onderzoek hier meer licht kunnen opwerpen om dan zo een verdere koppeling te doen met de stimulansen om aan vrijwilligerswerk te doen.

Tenslotte gaat dit onderzoek, zoals het grootste deel van de wetenschappelijke literatuur, over het zogenaamd formeel vrijwilligerswerk en wordt informele vrijwillige inzet buiten

beschouwing gehouden. Nochtans doen maatschappelijk kwetsbare groepen in de maatschappij dikwijls aan dergelijke informele vrijwillige inzet (Benenson & Stagg, 2016) en wordt deze vorm van vrijwillige inzet niet als dusdanig maatschappelijk erkend. Gezien het belang van 'anderen willen helpen' is het aannemelijk te stellen dat die informele vrijwillige inzet zich ook manifesteert bij vluchtelingen. Verder onderzoek hieromtrent lijkt dan ook aangewezen.

7. REFERENTIES

- Adler, P.S., Kwon, S.-W. (2002). Social capital: prospects for a new concept. *The academy of management review*, 27(1), p. 17-40.
- Bekkers, R. (2004). Secularisering en veranderende motieven voor vrijwilligerswerk. *Default journal*.
- Benenson, J., Stagg, A. (2016). An asset-based approach to volunteering: exploring benefits for low-income volunteers. *Sage publications*, 45, 132-149.
- Benenson, J. (2017). Civic Engagement and economic opportunity among low-income individuals: an asset-based approach. International Society for third-sector research (ISTR). *Voluntas* 28, 988-1014
DOI 10.1007/s11266-017-9852-2.
- Borgonovi, F. (2008). Doing well by doing good. The relationship between formal volunteering and self-reported health and happiness. *Social science & medicine*, 66(11), 2321-2334.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press.
- Clary, E. G., & Snyder, M. (1999) The Motivations to Volunteer: Theoretical and Practical Considerations. *Current Directions in Psychological Science* 8(5): 156-159.
- Cnaan, R. A., Handy, F., & Wadsworth, M. (1996). Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 25(3), 364-383.
- Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatslozen. Asielstatistieken, overzicht 2017. Geraadpleegd op 4 maart 2018 via http://www.cgvs.be/sites/default/files/asielstatistieken_2017_december_nl.pdf
- Geets J., Pauwels F., & Wets J. (2006). *Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt* [onderzoek]. Leuven: Hoger instituut voor de arbeid (K.U. Leuven).
- Grimm, R., Spring, K., & Dietz, N. (2007). Corporation for National and Community Service. *Office of Research and Policy Development, The Health Benefits of Volunteering: A Review of Recent Research, Washington, DC*.
- Haertjens M. (2004). *Ik kan, ik kan wat je niet kan...: Nieuwkomers in het vrijwilligerswerk. Een maatschappelijk inburgeringstraject*. Brussel: Vlaams Minderhedencentrum vzw.
- Hambach, A. (2017). Vluchtelingen in vrijwilligerswerk. *Sampol*, 55-56.
- Hambach, E., Pelsmakers, L. (2017). *Vluchtelingen in vrijwilligerswerk*. Antwerpen: Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk vzw
- Hirsch, P. M., & Levin, D. Z. (1999). Umbrella advocates versus validity police: A life-cycle model. *Organization Science*, 10, 199-212.
- Hustinx, L., Cnaan, R.A., Handy, F. (2010). Navigating Theories of Volunteering: A Hybrid Map for a Complex. *Journal for the theory of social behavior*, 40(4), 410-434. Geraadpleegd via DOI: 10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x
- Hustinx, L., Marée, M., De Keyser L., Verhaeghe, L., Xhaufclair, V. (2015). *Het vrijwilligerswerk in België, kerncijfers*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

- Hustinx, L. (2017). *40 jaar prikk(el)end vrijwilligerswerk*. Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk vzw.
- Lappe, F. M., & Du Bois, P. M. (1997). Building social capital without looking backward. *National Civic Review*, 86, p. 119-128.
- McNamara Horvat, E., Weininger, E.B., Lareau, A. (2003). From social ties to social capital: class differences in the relations between schools and parent networks. *American educational research journal*, 40(2), 319-351
- Mortelmans (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoekstechnieken*. Leuven: uitgeverij Acco
- Patel N. (2003). Clinical psychology: reinforcing inequalities or facilitating empowerment?’, *International Journal of Human Rights* , 7(1), 16-39.
- Rommel, W., Opdebeeck, S., Lammertyn, F., & Bouverne-De Bie, M. (1997). *Vrijwillige inzet in Vlaanderen. Een exploratie*. Leuven: LUCAS.
- Ruts, K. (2018). Wat is het verschil tussen inclusie, integratie, segregatie en uitsluiting? Geraadpleegd via <https://www.gripvzw.be/nl/artikel/157/wat-is-het-verschil-tussen-inclusie-integratie-segregatie-en-uitsluiting>
- Thoits, P. A., & Hewitt, L. N. (2001). Volunteer work and well-being. *Journal of health and social behavior*, 115-131.
- Verba, S., Schlozman, K.L., Brady, H.E. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Harvard University Press. Geraadpleegd via [https://books.google.be/books?id=YFiCO5f0BKAC&dq=Verba,+Schlozman+en+Brady+\(1995\)+&lr=&hl=nl&source=gbs_navlinks_s](https://books.google.be/books?id=YFiCO5f0BKAC&dq=Verba,+Schlozman+en+Brady+(1995)+&lr=&hl=nl&source=gbs_navlinks_s)
- Vrijwilligerswerk (n.d.). Agentschap integratie en inburgering. Geraadpleegd via <http://www.agji.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/arbeidskaarten-beroepskaart/vrijwilligerswerk/wie-kan-vrijwilligerswerk-doen>
- Wilson, J., & Musick, M. (1997). Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 694-713.
- Yap, S.Y., Byrne, A., Davidson, S. (2010). From refugee to good citizen: a discourse analysis of volunteering. *Journal of refugee studies*. Oxford University Press, 1-14.

BIJLAGE

Land van herkomst	Al dan niet vrijwilliger	Redenen voor vrijwilligerswerk? (stimulansen)	Waarom geen vrijwilligerswerk? (drempels)	Hoe komen tot vrijwilligerswerk?	Bijkomende informatie
1 Afghanistan	nee	<ul style="list-style-type: none"> - Heeft zelf veel hulp gekregen van vrijwilligers en hoopt ooit hetzelfde te kunnen doen (uit dankbaarheid) - Geeft goede indruk bij OCMW - Tijd doden wanneer vluchteling nog in procedure zit 	<ul style="list-style-type: none"> - Geen tijd omdat hij naar school gaat - Geld verdienen is prioriteit - Nederlands nog niet goed genoeg 	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer iemand hulp nodig heeft bij vertaling 	<ul style="list-style-type: none"> - Hij deed in Afghanistan wel vrijwilligerswerk: bijles in schoolvakanties - Kan goed omgaan met oudere mensen en kinderen en wilt graag vrijwilligerswerk doen om hulp te bieden (people-person)
2 Syrië	ja	<ul style="list-style-type: none"> - Mensen leren kennen - Meer durven en vlotter Nederlands spreken (woordjes dat hij op school heeft geleerd ook in praktijk leren) - Om zich niet te isoleren 	<ul style="list-style-type: none"> - Verlegenheid, bang om fouten te maken - Geen tijd door vaste job - Mentale redenen: wanneer het voor de persoon nutteloos wordt om zich te integreren 	<ul style="list-style-type: none"> - Via contacten er ingerold (via zijn buddy) 	<ul style="list-style-type: none"> - Werkt via interim, is nog aan het wachten op vast contract - in Syrië deed hij geen vrijwilligerswerk omdat hij daar geen informatie en tijd had
3 Syrië	ja	<ul style="list-style-type: none"> - Taal leren, ook dialect! Ze vinden dialect gemakkelijker omdat ze dan met lokale bevolking eigen meer contact hebben - Mensen leren kennen, contacten leggen - integreren - Mensen helpen 	<ul style="list-style-type: none"> Geen tijd Geen zin 	<ul style="list-style-type: none"> Zijn gevraagd Ook gevraagd door andere vluchteling-vrijwilliger 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuis geen vrijwilligerswerk, was aan het studeren. Zou hier diploma willen halen. - Vrouwen in land van origine geen vrijwilligerswerk, wel familie burens helpen. Maar hier geen probleem als vrouwen vrijwilligerswerk doen.
4 Irak	ja	<ul style="list-style-type: none"> - Taal leren, ook dialect! Ze vinden dialect gemakkelijker omdat ze dan met lokale bevolking eigen meer contact hebben - Mensen leren kennen, contacten leggen - integreren - Mensen helpen 	<ul style="list-style-type: none"> Geen tijd Geen zin 	<ul style="list-style-type: none"> Gevraagd 	<ul style="list-style-type: none"> - In land van origine geen vrijwilligerswerk; niet echt gekend daar. Was directeur van school.

5	Libanon	ja	-Mensen helpen "vanuit mijn hart"	Geen idee	Gevraagd	-Vrouwen in Libanon helpen elkaar bij feest. Wil hier anderen helpen, zeker niet betaald worden.
6	Congo	Ja	-Uit dankbaarheid aan God voor het leven die hij gekregen heeft -Netwerk opbouwen -Nederlands leren -Help voor de integratie	-Niet zeker op hun eigen kennis van Nederlands of het goed genoeg zal zijn in de praktijk -Geld verdienen veel belangrijker -Geen zin	Gevraagd door een van de vrijwilligers van medewerkers van de organisatie	-Vrijwilligerswerk heeft hem geleid tot een echte job
7	Kameroe n	Ja	-Werk vinden -Vaardigheden ontwikkelen die nodig zijn voor haar opleiding in de zorgsector	-Mensen willen geld verdienen	-Gevraagd door een vriendin die zelf actief is geweest in die organisatie	-Er was een zeker onrechtvaardigheidsgevoel m.b.t. kosten van vrijwilligerswerk (het aan de vrijwilliger toch niks kosten)
	Land van Herkomst	Al dan niet Vrijwilliger	Redenen voor vrijwilligerswerk? (stimulansen)	Waarom geen vrijwilligerswerk? (drempels)	Hoe komen tot vrijwilligerswerk?	Bijkomende informatie
8	Syrië	ja	-Uit goede doel -mijn vrije tijd goed besteden -uit dankbaarheid aan de mensen (organisaties) die me vroeger geholpen hebben haar in moeilijke situatie -Anderen vooruithelpen en 'merci' horen voor haar inzet -Andere culturen leren kennen en in contact komen met andere culturen	-Niet goed weten waar en hoe	-Vooral zelf gevraagd aan de mensen/organisaties om daar te gaan helpen	

9	Syrië	nee	<ul style="list-style-type: none"> -In de hoop ook zo aan een job te geraken -Vlot Nederlands leren spreken (niet het dialect) -Contacten leggen, netwerk uitbreiden en dit ook met Belgen -Hoopt zich te ontplooiën en talenten te gebruiken 	<ul style="list-style-type: none"> -Niet weten wie te contacteren -Indien ze al een goede job, en geen tijd meer 	<ul style="list-style-type: none"> -Is via een vriendin in contact gekomen met vrijwilligersorganisatie, en zij helpen je daar persoonlijk naar welk vrijwilligerswerk je wilt doen 	<ul style="list-style-type: none"> -Heeft al enkele korte jobs gehad hier in België, op zoek naar iets in de kunstwereld, maar dat is moeilijk om binnen te raken
10	Irak	nee	<ul style="list-style-type: none"> -Kan een goed gevoel geven -Leer je andere mensen kennen 	<ul style="list-style-type: none"> -Geen vrijwilligerswerk wegens minder tijd voor te hebben -Thuis moet financieel ondersteunen aan zijn ouder, het zou niet goed begrepen worden als hij vrijwilligerswerk doet i.p.v. geld te gaan verdienen 	<ul style="list-style-type: none"> -Heeft vroeger wel gedaan en dat was via integratiecentrum Atlas, waar hij ook inburgeringstraject volgde. 	